

VIGILANTSKE SKUPINE V SLOVENIJI: PRAVNI IN VARNOSTNI VIDIKI

BENJAMIN FLANDER

Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, Slovenija
benjamin.flander@um.si

Poglavje naslavlja pravne in varnostne vidike varnostnega samoorganiziranja občanov v obliki ustanavljanja in delovanja tako imenovanih vard, vaht in straž, ki je v zadnjih letih zaznamovalo Slovenijo. Definiciji in tipologiji vigilantizma sledi prikaz konkretnih pojavnih oblik tega pojava v zadnjih petih letih v Sloveniji. Osrednja pozornost je namenjena izsledkom analize odziva pravnega reda in državnih organov na pojav in delovanje Štajerske varde in »vaške straže« v Ivančni Gorici, ki sta (bila) najbolj izpostavljena primera vigilantizma na slovenskih tleh. Poglavje prinaša sintezo in nadgradnjo že objavljenih ugotovitev kvalitativne raziskave, ki jo je avtor opravil v okviru programske skupine *Varnost v lokalnih skupnostih*. Raziskava je, med drugim, pokazala, da je vprašanje ustanavljanja in delovanja vigilantских skupin, kljub dopolnitvam zakonov, ki urejata varstvo javnega reda in miru ter nadzor državne meje, tudi po presoji ustavne skladnosti obeh novel, ostalo pravno nedorečeno.

DOI

[https://doi.org/
10.18690/um.fvv.6.2024.13](https://doi.org/10.18690/um.fvv.6.2024.13)

ISBN

978-961-286-875-8

Ključne besede:

varnost,
lokalna skupnost,
vigilantizem,
vaške straže,
ustava,
Slovenija

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI

[https://doi.org/
10.18690/um.fvv.6.2024.13](https://doi.org/10.18690/um.fvv.6.2024.13)

ISBN

978-961-286-875-8

Keywords:

safety,
local community,
vigilante groups,
village guards,
constitution,
Slovenia

VIGILANTE GROUPS IN SLOVENIA: LEGAL AND SECURITY ASPECTS

BENJAMIN FLANDER

University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Ljubljana, Slovenia
benjamin.flander@um.si

The chapter examines the legal and security dimensions of citizens' self-organisation through the establishment and operation of vigilante groups which have characterised Slovenia over the last decade. It begins with an attempt to define and typologize vigilantism, followed by a presentation of its specific manifestations in Slovenia. The primary focus lies on analysing the responses of the legal system and competent authorities to the emergence and operations of the Styrian Guard (*Štajerska varda*) and the Ivančna Gorica »village guard«, two of the most notorious recent examples of vigilantism in Slovenia. The chapter offers a comprehensive overview and upgrade of the previously published findings from qualitative research conducted by the author within the framework of the *Safety and Security in Local Communities* program group. The research indicates, *inter alia*, that in Slovenia, the issue of establishing and operating vigilante groups remains legally undefined.

1 Uvod: o vigilantizmu in vigilantskih skupinah

Izraz *vigilantizem* oz. *vigilant* naj bi etimološko izhajal iz latinskega izraza *vigilare*, ki pomeni »biti buden« in španske besede *vigilante*, ki je samostalnik in pomeni (»stražar«) (Modic, 2020; Nel, 2016; Zabyelina, 2019). V znanstveni in strokovni literaturi v angleškem jeziku nekateri avtorji vigilantizem opredeljujejo z izrazom 'ljudska pravičnost' (*popular justice*), ki naj bi kot koncept predpostavljala okoliščine, v katerih »ljudje vzamejo pravo v svoje roke« (ang. »*the concept of people taking the law into their own hands*«). Abrahams (1998) navaja, da je izraz vigilantizem večplasten in izmuzljiv, da ima v različnih kontekstih različne konotacije (tako pozitivne kot negativne) in da univerzalna definicija vigilantizma ne obstaja.

Kljub temu lahko na splošno ugotovimo, da se izraz vigilantizem praviloma porablja za označevanje pojava in dejavnosti straž, milic in drugih podobnih oblik varnostnega samoorganiziranja ljudi, pri čemer gre za dejavnosti, ki so na prvi pogled videti kot uradna dejanja, dejansko pa jih izvajajo posamezniki ali skupine brez javnih pooblastil, v prepričanju, da se je njim ali komu drugemu zgodila krivica ali da je bilo storjeno kaznivo dejanje ali prekršek, na katerega se državni ali drugi uradni organi ne želijo, ne morejo ali ne znajo ustrezno odzvati, zaradi nesposobnosti, nepoštenosti ali neučinkovitosti pri izvajanju javnih pooblastil. Vigilantske skupine so hierarhično organizirane, dejavnosti vigilantov oz. vigilantskih skupin so načrtovane in koordinirane, imajo (samo)oklicanega vodjo in jasno verigo poveljevanja. Sestavljajo jih posamezniki, ki niso vojaške ali druge uradne osebe, pač pa civilisti oz. »navadnik« občani. Dejavnosti, ki jih izvajajo take skupine, so nezakonite in praviloma predstavljajo prekršek ali kaznivo dejanje (Abrahams, 1998; Flander, 2023a, 2023b; Haas, 2010; Hine, 1998).

Obstajajo različne vrste oz. tipi vigilantizma. Vigilantizem, ki je usmerjen v nadzor in preprečevanje kriminalitete, vključuje preventivno delovanje pripadnikov vigilantskih skupin zoper posamezne dejanske in potencialne storilce kaznivih dejanj in prekrškov. Druga vrsta je vigilantizem s ciljem obvladovanja družbenih skupin, ki je usmerjen v obrambo teritorija in/ali vrednot države in družbe pred pripadniki določenih (praviloma manjšinskih) družbenih skupin, zlasti prebežnikov, ki nezakonito prečkajo državno mejo. V literaturi se kot tipa vigilantizma omenjata tudi vigilantizem z namenom nadzora politične ureditve in virtualni vigilantizem, ki se je pojavil z razvojem informacijskih tehnologij in interneta (Flander, 2023a, 2023b; Haas, 2010).

Nel (2016) poudarja, da vigilanti svoje dejavnosti običajno dojemajo kot »zapolnjevanje vrzeli«, ki nastane zaradi nesposobnosti ali neučinkovitosti državne ali lokalne oblasti. Pripadniki vigilantskih skupin svoje ravnanje dojemajo kot moralno upravičenega uporabe sile, ki je nujno potrebno, če in kadar ni ustreznih formalnih mehanizmov preprečevanja kriminalitete in zagotavljanja javnega reda. Skratka, vigilanti »vzamejo zakon v svoje roke«, da bi preprečili ali kaznovali nezakonito oz. deviantno ravnanje posameznikov ali skupin. Kot tak je vigilantizem vsaj delno usmerjen v zagotavljanje kolektivne varnosti in javnega reda v okoliščinah, kjer dejansko ali navidezno formalno družbeno nadzorstvo ne deluje ali deluje pomanjkljivo. Po drugi strani pa je, kot rečeno, za vigilantske skupine značilno tudi to, da se zatekajo k nepooblaščenemu uporabi sile, zato lahko nekatere pojavne oblike vigilantizma razumemo kot praviloma nezakonito ravnanje posameznikov, ki nimajo javnih pooblastil, s ciljem preprečitve dejanja ali kaznovanja nekoga, ki je povzročitelj dejansko ali domnevno nezakonitega ali deviantnega ravnanja (Flander, 2023a, 2023b).

Nel (2016) tudi opozarja na pogosto preveč enostransko dojemaje vigilantizma. Po njenem mnenju bi nas moral pojav vigilantizma spodbuditi k uvidu, da je navidezno jasna meja med zakonitim ravnanjem in zločinom pogosto zamegljena in da je lahko določitev te meje problematična. Vigilantizem se po njenem videnju giblje na meji med »zakonitostjo in nezakonitostjo«, ker vigilan paradoksalno krši zakon, s ciljem, da bi zagotovil njegovo spoštovanje, kar implicira negotovo in sporno naravo razlikovanja med deviantnostjo in odzivi na deviantnost, vključno z dvoumnim statusom vigilantov kot storilcev. V nasprotju s tem prevladujoč pravni pogled na vigilantizem vztrajno ignorira temeljne vzroke tega pojava, pri čemer država kazensko oz. prekrškovno preganja vigilante, ker so vzeli zakon v svoje roke (Flander, 2023a, 2023b).

Precej bolj kritičen do vigilantizma je, na primer, zgodovinar Timothy Snyder (2017), ki meni, da so vigilantske in paravojaške skupine grožnja sodobnim demokratičnim državam. Demokracija in pravna država sta po njegovem mnenju možni le pod pogojem, če je državna oblast edina, ki sme monopolizirati in zakonito uporabiti (pri)silo in če je slednja omejena z zakonom. Po Snyderjevem mnenju država ne more zagotoviti svobodnih in demokratičnih volitev, legitimnosti zakonodajne in izvršilne veje oblasti ter neodvisnosti in učinkovitosti sodstva, če se lahko tudi nedržavne entitete zatekajo k uporabi sile. Prav zato se posamezniki in skupine, ki želijo škodovati demokraciji in vladavini prava, radi zatečejo k ustanavljanju

vigilantskih skupin. Te po njegovem lahko nastanejo v obliki paravojaškega krila politične stranke, osebne telesne straže določenega politika ali na videz spontanah državljskih pobud, za katere se običajno izkaže, da jih je organizirala stranka ali njen voditelj (Flander, 2023a).

Vigilantizem se v različnih oblikah pojavlja povsod po svetu, vendar je v nekaterih državah bolj razširjen kot v drugih, razlike pa nastajajo tudi v odzivanju držav (njihovih pravnih redov) na vigilantizem (Flander, 2023a). V prvo skupino spadajo države, ki vigilantizem in dejavnosti vigilantskih skupin in posameznikov pravno prepovedujejo, inkriminirajo (v obliki prekrškov ali kaznivih dejanj) in preganjajo. Pristop v drugi skupini držav je diametralno nasproten: temelji na strpnosti do vigilantov in vigilantskih skupin ali celo sodelovanju državnih organov s tovrstnimi skupinami pri opravljanju uradnih nalog. Nel (2016) ugotavlja, da je za večino držav značilen prvi omenjeni pristop. Oblast se na pojav in dejavnosti vigilantov odzove s prepovedjo in kaznovanjem. Pravni sistemi si, z redkimi izjemami, ne prizadevajo, da bi vigilantizem poglobljeno naslovili in dejanja vigilantov ločeno opredelili kot posebna (milejša) kazniva ravnanja. Tudi sodna praksa je do vigilantizma skoraj brez izjeme odklonilna.

Namen prispevka je ugotoviti, na kakšen način se to, kar ugotavlja Nel (2016), odraža v Sloveniji, ki jo je v zadnjih letih tako in drugače zaznamovalo varnostno samoorganiziranje občanov v obliki ustanavljanja in delovanja tako imenovanih vard, vaht in straž. Osrednja pozornost je namenjena izsledkom analize odziva pravnega reda in pristojnih oblasti na pojav in delovanje Štajerske varde in »vaške straže« v Ivančni Gorici, ki sta (bila) najbolj izpostavljena primera vigilantizma na slovenskih tleh. Poglavje prinaša sintezo in nadgradnjo že objavljenih ugotovitev kvalitativne raziskave, ki jo je avtor opravil v okviru programske skupine *Varnost v lokalnih skupnostih* (Flander, 2020, 2023a, 2023b).

2 Vigilantizem v Sloveniji

V Sloveniji je bil vigilantizem pred pojavom vard, vaht in vaških straž v letu 2018 domala neznan pojav. V preteklosti so bile najvidnejši primer vigilantizma vaške straže iz obdobja druge svetovne vojne. Vaške straže so bile paravojaške enote vaščanov, ki so v revolucionarnem gibanju in partizanih prepoznali grožnjo. Sčasoma so prerasle v protikomunistične in protipartizanske prostovoljne milice kolaborantov pod fašističnim in nacističnim poveljstvom med italijansko in nemško

okupacijo. Pokroviteljstvo okupatorja nad vaškimi stražami naj bi zahtevale nekatere desne politične stranke, ki so se odločile za sodelovanje z okupatorjem, in del rimokatoliške duhovščine. Vigilantizem preteklega časa morda lahko pripišemo tudi delovanju Franca Guzeja v drugi polovici 19. stoletja. Guzej, znan kot slovenski Robin Hood, naj bi »jemal bogatim in dajal revnim«. Po neupravičeni obsodbi se je odločil »vzeti pravico v svoje roke.« Na svojih roparskih pohodih, ki so se raztezali po južni Štajerski in Hrvaški, sta bila tarča njegovih dejavnosti zlasti plemstvo in duhovščina. Policija je bila pri sledenju Guzeju dolgo časa neuspešna. Našli so ga in ustrelili 10. septembra 1880 v Košnici. Za vigilanta naj bi veljal tudi Franc Rihtarič, ki je po drugi svetovni vojni deloval s podobnimi motivi kot Guzej. Rihtarič je bil obsojen na smrt, njegova usmrtitev leta 1957 pa velja za zadnjo izvršeno smrtno kazen v Sloveniji (Flander, 2023b).

2.1 Štajerska varda

V začetku septembra 2018 so družbena omrežja in slovenske medije preplavile fotografije z neobičajnimi prizori urjenja in postroja zamaskirane in oborožene skupine ljudi. Ugotovljeno je bilo, da so bile fotografije posnete na Pohorju, da se skupina imenuje Štajerska varda ter da jo vodi Andrej Šiško, ki je tudi ustanovitelj in predsednik zunajparlamentarne politične stranke Zedinjena Slovenija. Številni so bili sprva prepričani, da gre bodisi za šalo bodisi za lažno novico, češ da se takšni dogodki v Sloveniji ne morejo zgoditi. Presenečenje se je spremenilo v šok, ko je postalo jasno, da so fotografije resnične.

Prevladujoče prepričanje predstavnikov državne oblasti in državljanov je bilo, da so paravojaške in vigilantske skupine v Sloveniji nesprejemljive in nedopustne. Takratni minister za notranje zadeve v levo-liberalni vladi premierja Marjana Šarca je izrazil mnenje, da je vsakršno ustvarjanje vzporednih oboroženih struktur nevarno, nedopustno in skrajno problematično. Kot popolnoma nesprejemljivo je »ustanovitev oborožene skupine« ocenil tudi predsednik republike in vrhovni poveljnik Slovenske vojske Borut Pahor. Javno je izrazil mnenje, da je Slovenija varna država, v kateri nihče, ki za to ni pooblaščen, ne more in ne sme samovoljno skrbeti za varnost države in njenih meja (Flander, 2023b; Rabuza in Atelšek, 2018).

Novico o postroju, salutiranju in urjenju zamaskiranih in oboroženih mož v idiličnih slovenskih gozdovih so objavili tudi nekateri tuji mediji. Hina, Jutrjanji list in drugi hrvaški mediji so objavili naslove, kot so 'Panika v Sloveniji zaradi oblikovanja

paravojaške skupine', 'Oborožena Štajerska straža v pohodu na Pohorje' in 'Podobe paravojaške formacije skrajnih desničarjev so povzročile paniko v Slovenija'. Ameriška tiskovna agencija AP in New York Times sta objavila slike moških v vojaških uniformah, ki v rokah držijo sekire in puške. Med drugim so zapisali, da je »dogodek povzročil zaskrbljenost v majhni članici EU«. EU Observer je poročal, da se v srednji Evropi pojavljajo protimigrantske milice. Novinarka je opozorila na »protimigrantsko retoriko politikov v Sloveniji, kjer je skrajno desna Slovenska demokratska stranka (SDS) na volitvah poleti 2018 postala najmočnejša stranka, a ji ni uspelo sestaviti vlade.« Reuters in BBC sta poročala o »nenavadnih dogodkih iz Slovenije.« Novinar tega britanskega medija je zapisal, da se je Šiško označil za domoljuba in borca za slovenski narod. Poudaril je, da je bil v preteklosti v zaporu in da je slovenska javnost ravnodušna do njegovega delovanja, saj ima njegova stranka le 0,6-% podporo volivcev (Flander, 2023b; Rabuza, 2018).

Novinar tabloida Slovenske novice, ki je obiskal tridnevni vojaški tabor Štajerske varde, je poročal, da je na taboru vse kot v pravi vojski. Člani skupine se učijo rokovanja z orožjem, spoštovati morajo hierarhijo, imajo svojo reševalno službo, članom skupine je prepovedano pitje alkohola ipd. Andrej Šiško, vodja skupine, je v izjavah za medije med drugim pojasnil, da je Štajerska varda prostovoljna obrambna skupina dežele Štajerske, da šteje več kot tisoč članov, da »se ne bo pustila razorožiti in da se bo odzvala, če bosta ogrožena domovina in narod« (Flander, 2023b; Toplak, 2019). Na podlagi njegovih izjav je bilo mogoče sklepati, da pripadniki Štajerske varde t. i. nezakonite migrante (prebežnike, ki nezakonito prestopijo državno mejo – običajno s Hrvaško – in nato zaprosijo za azil) vidijo kot najresnejšo grožnjo slovenski državi in njenim državljanom (Flander, 2023b).

Mediji so poročali, da so pripadniki skupine obiskali policijsko postajo v Slovenski Bistrici in od komandirja zahtevali pojasnila v zvezi z intervencijo policistov na zasebnem zemljišču, medtem ko je bil lastnik zemljišča na urjenju pripadnikov skupine. Predstavniki skupine naj bi na družabnem omrežju ob posnetku dogajanja zapisali, da so se »*vidno zbegani policisti najprej zaprli v prostore postaje, na njihovo vztrajanje in prigovarjanje pa naposled le prišli prednje*«. Vodja skupine je, kot so še zapisali, potem, ko so policisti podali javno zagotovilo, da lastnika zemljišča ne bodo več vznemirjali, »*poskerbel za to, da so njihovi člani odblokirali policijsko postajo*« (V. L., 2020). Drug izstopajoči primer se je zgodil ob začetku sojenja vodji skupine in njegovemu pomočniku na Okrožnem sodišču v Mariboru (glej spodaj). Približno 25 pripadnikov

in podpornikov skupine v črnih majicah je ob začetku sojenja pred sodiščem pripravilo postroj in izobesilo zastave (Kolednik, 2019).

2.2 »Vaška straža« v Ivančni Gorici

V začetku jeseni 2023 so medije znova preplavila poročila o varnostnem samoorganiziranju prebivalcev. V občini Ivančna Gorica je skupina občanov, ki so jo mediji naslavljali kot »vaško stražo«, zvečer in ponoči patroljirala ter bdela nad varnostjo občanov in njihovega premoženja. Vodja skupine je pojasnil, da so se krajanji samoorganizirali, ker se zaradi čedalje pogostejših tatvin in vlomov v stanovanjske hiše, poslovne in verske objekte ter gradbišča niso več počutili varne. Ob rob temu so mediji navajali, da se število članov »vaške straže« v Ivančni Gorici povečuje, ker naj bi po navedbah vodje skupine občani začutili, da je kriminaliteta težava, da je odziv policije nezadosten in da se želijo priključiti pobudi (Flander, 2023a; Valadžija, 2023).¹

3 Odziv pravnega reda in državnih organov ob pojavu vigilantnih skupin – pravni in varnostni vidiki vigilantizma

3.1 Dopolnitve Zakona o varstvu javnega reda in miru in Zakona o nadzoru državne meje

Predstavniki Ministrstva za notranje zadeve in Policije so sporočili, da je zaradi porasta nezakonitih migracij in hkratni polarizaciji slovenske družbe ustanavljanje vard, straž in drugih tovrstnih oblik varnostnega samoorganiziranja državljanov čedalje pogostejše. Nekatera dejanja pripadnikov teh skupin so po njihovi oceni predstavljala resno varnostno tveganje za državo in državljane, saj je bil njihov skriti namen – pod krinko varnostnega samoorganiziranja – izvedba nalog (na primer varovanje državne meje), ki so v izključni pristojnosti državnih organov. Kot najbolj sporno početje vigilantov so navedli njihovo prisotnost in urjenje v bližini državne meje, nošenje uniform in imitacij orožja, uporaba simbolov, kot so grbi in zastave, ter občutek, da dejansko opravljajo uradne naloge. Predstavniki ministrstva in policije so ob tem opozorili, da so imela ta ravnanja nekatere elemente prekrškov po določbah predpisov s področij javnega reda in miru, orožja, javnih zbiranj ter

¹ Zaradi vse pogostejših vlomov in tatvin naj bi bili, po navedbah župana, zaskrbljeni tudi krajanji Žužemberka. V tej občini »vaške straže« sicer še niso ustanovili, so pa napovedali, da se bodo morali v primeru nadaljnega poslabšanja razmer povezati, ob pasivnosti policije samoorganizirati in zaščititi svojo varnost in premoženje (Flander, 2023a; Valadžija, 2023).

društev, da pa kljub temu pregon, razen v redkih primerih, ni bil mogoč. Po takrat veljavni pravni ureditvi je bilo ta dejanja mogoče preganjati kot prekrške le, če so jih prebivalci ob meji zaradi vznemirjenja ali občutka ogroženosti naznanili policiji. Z redkimi izjemami tudi kazenski pregon vigilantov ni prišel v poštev. Čeprav so nekatera njihova ravnanja res imela določene elemente kaznivih dejanj, bi, kot so pojasnili predstavniki ministrstva in policije, postala uradno pregonljiva kazniva dejanja le v primeru, če oz. ko bi vigilant izvršil dejanje ali več dejanj, ki jih smejo po zakonu izvršiti samo uradne ali vojaške osebe, ob pogoju, da bi bili zaloteni pri kaznivem dejanju (Flander, 2023b; Vlada Republike Slovenije, 2019). V času, ko se je problematika ustanavljanja in delovanja vigilantских skupin pojavila in je postala tema številka ena, državno tožilstvo ni kazensko preganjalo nobenega izmed pripadnikov Štajerske varde, z izjemo vodje Štajerske varde in njegovega pomočnika (Flander, 2023b).

Levo-liberalna vladna koalicija in varnostna stroka sta soglašali, da ustanavljanje in delovanje vigilantских skupin predstavlja varnostno tveganje in da so za ustrezen odziv policije in drugih državnih organov nujne spremembe pravne ureditve. Nasprotno pa med domačini, ki živijo ob meji s Hrvaško, ni bilo soglasja. Medtem ko so nekateri menili, da so vardisti dobrodošli, so drugi zatrdili, da jih raje ne bi videvali v svojem kraju (Flander, 2023b).

Vlada Marjana Šarca je konec novembra 2019 v parlamentarni postopek vložila predlog dopolnitev »Zakona o varstvu javnega reda in miru (ZRJM-1)« (2006) in »Zakona o nadzoru državne meje (ZNDM-2)« (2007). Predlog je pripravil Direktorat za policijo in druge varnostne naloge Ministrstva za notranje zadeve. Vlada je predlagala nujni postopek obravnave predloga, ker naj bi bile spremembe zakonov nujne zaradi interesov varnosti države. V obrazložitvi predloga je podala oceno, da tipične dejavnosti vard in podobnih skupin kažejo na konkretna varnostna tveganja za Republiko Slovenijo, saj se pripadniki teh skupin lahko pod pretvezo samoorganiziranja s ciljem zagotavljanja varnosti združujejo s prikritim namenom varovanja državne meje ter izvajanja obrambnih in varnostnih nalog, ki so v izključni pristojnosti državnih organov (Flander, 2020; Vlade Republike Slovenije, 2019).

Državni zbor o tem predlogu ni glasoval, saj je Šarčeva vlada odstopila februarja 2020. Nespremenjena sestava DZ je s tesno večino za novega predsednika vlade izvolila Janeza Janšo. Desnosredinska vlada je opustila predloge prejšnje vlade za spremembo »ZJRM-1« (2006) in »ZNDM-2« (2007), svojih predlogov pa ni

pripravila. Ob očitkih Janševi vladi, da ni zainteresirana za učinkovito prepoved in sankcioniranje delovanja vigilantskih skupin, je parlamentarna opozicija pripravila in vložila nov predlog zakonskih sprememb. Državni zbor je te predloge sprejel konec septembra 2020 (Flander, 2020; K. T., 2020; Pušnik, 2020).²

Z »Zakonom o dopolnitvah Zakona o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1A)« (2020) sta bila 11. členu »ZJRM-1« (2006) dodana tretji in četrti odstavek, ki določata, da se z globo od 500 evrov do 1.000 evrov kaznuje vsakdo, ki z namenom vzbujati videz, da izvaja naloge uradnih ali vojaških oseb na javnem kraju, nosi, razkazuje ali uporablja dekorativno orožje, imitacije orožja, orožje, ki je namenjeno za alarm, signaliziranje ali druge predmete, ki so po videzu podobni orožju. Če je dejanje storjeno v skupini najmanj dveh oseb, se posameznik kaznuje z globo od 1.000 evrov do 2.000 evrov. Z globo od 500 evrov do 1.000 evrov se kaznuje tudi vsakdo, ki nosi maskirna oblačila, uniformo ali oblačila, podobna uniformi uradnih ali vojaških oseb, in s svojim obnašanjem, ravnanjem, gibanjem in zadrževanjem na določenem javnem ali zasebnem kraju ali z uporabo opreme ali pripomočkov vzbuja videz, da izvaja naloge uradnih ali vojaških oseb. Če je dejanje storjeno v skupini najmanj dveh oseb, se posameznik kaznuje z globo od 1.000 evrov do 2.000 evrov.

Skladno z novim 11.a členom »ZJRM-1« (2006) se z globo od 1.000 evrov do 2.000 evrov kaznuje tudi posameznik, ki v skupini najmanj dveh oseb nosi maskirna oblačila, uniformo ali oblačila, podobna uniformi uradnih ali vojaških oseb, in s svojim obnašanjem, ravnanjem, gibanjem in zadrževanjem na določenem javnem ali zasebnem kraju ali z uporabo simbolov, grbov, zastav, ali z ustvarjanjem vtisa hierarhične ureditve skupine, ali uporabo vozil, na katerih so nameščene prepoznavne oznake, ali z uporabo opreme ali pripomočkov vzbuja videz, da gre za policijsko ali vojaško silo, in nima pravne podlage za delovanje v zakonu.

Podobne spremembe je uveljavil tudi »Zakon o dopolnitvah Zakona o nadzoru državne meje (ZNDM-2E)« (2020). Novela je »ZNDM-2« (2007) dodala 46.a člen, ki določa, da se z globo najmanj 1.000 evrov za prekršek kaznuje posameznik, ki z namenom nadzora državne meje ravna na način, ki je enak ali podoben oblikam opravljanja policijskih nalog pri izvajanju nadzora državne meje, ali ki ovira policijo pri izvajanju nadzora državne meje. Če je dejanje iz prejšnjega odstavka storjeno v

² Dopolnitve so poleg predlagateljev podprli tudi nekateri poslanci in poslanke strank vladajoče koalicije. Nekoliko presenetljivo pa so se tako poslanci največje stranke vladne koalicije (SDS) kot tudi opozicijske Levice glasovanja vzdržali.

skupini najmanj dveh oseb, se posameznik kaznuje z globo najmanj 1.500 evrov. Prepovedala in sankcionirala je tudi vsako ravnanje pravne osebe ali posameznika, ki pomeni omogočanje, spodbujanje ali organiziranje tovrstnih dejanj.

3.2 Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-56/21

Spomladi 2021 so sopobudniki na čelu z vodjo Štajerske varde na Ustavno sodišče vložili pobudo za oceno ustavnosti zgoraj prikazanih zakonskih sprememb. Pobudniki so zapisali, da jim je z izpodbijanimi določbami »ZJRM-1A« (2020) in »ZNDM-2E« (2020) kršena človekova pravica do svobodnega združevanja iz drugega odstavka 42. člena »Ustave Republike Slovenije (URS)« (1991). Ustavna pravica do svobodnega združevanja naj bi zagotavljala vsem, da se prostovoljno povezujejo s podobno mislečimi zaradi izražanja in uresničevanja skupnih ciljev. Samoorganiziranje državljanov naj bi omogočal tudi Dopolnilni protokol k Ženevskim konvencijam. Po oceni pobudnikov bi bilo protiustavno, če katera koli skupnost ljudi ne bi smela uporabljati svojih simbolov, grbov, zastav ali drugih znakov. Varnostno samoorganiziranje, ki ga je zakonodajalec inkriminiral, je po prepričanju pobudnikov posameznikova naravna in ustavna pravica, tako kot pravica do varnosti iz 34. člena »URS« (1991). Prebivalci Republike Slovenije, ki živijo ob njeni južni meji, zaradi nezakonitih migracij nimajo zagotovljene varnosti, zato naj bi jim pomagali pobudniki kot prostovoljna obrambna skupnost. Poleg navedenega so pobudniki zatrjevali, da imajo državljani v skladu z Ustavo pravico, da sodelujejo pri obrambi države na drug način kot z opravljanjem vojaške obveznosti. Pobudniki so se sklicevali tudi na »Zakon o obrambi (ZObr)« (2015), ki določa pravico do civilne obrambe kot nevojaške oblike obrambe, ki jo med drugim izvajajo državljani. Opozorili so, da pripadniki skupine pri svojih dejavnostih ne nosijo orožja in da zato niso paravojaška organizacija, prav tako naj ne bi bili politična organizacija (Ustavno sodišče Republike Slovenije, 2024).

Pobudniki so se, nadalje, sklicevali tudi na pomensko nedoločnost izpodbijanih določb, s čimer naj bi bilo kršeno načelo zakonitosti iz 28. člena »URS« (1991). Izpodbijana ureditev po »ZJRM-1A« (2020) naj bi omogočala arbitrarno odločanje vsakega posameznega policista, ki bi obravnaval konkreten, domnevno sporni dogodek. Sporno naj bi bilo tudi, da lahko posameznik zakonske znake prekrška izpolni že s svojim videzom. Zakon naj bi tudi nesorazmerno omejeval svobodno ravnanje posameznikov, saj naj bi prepovedoval gibanje tako na zasebnem kot tudi javnem kraju. Prav tako naj ne bi bilo jasno, kako oz. na podlagi česa naj bi se

odločalo o »ustvarjanju vtisa hierarhične ureditve skupine«. V delu pobude, ki se nanaša na novelo »ZNDM-2E« (2020), so pobudniki opozorili, da zgolj opazovanje ne pomeni »namena nadzora državne meje« na način, ki je enak ali podoben policijskim nalogam pri izvajanju nadzora državne meje. Po njihovem mnenju iz izpodbijanih določb ni jasno razvidno, kako bi policisti na kraju morebitnega spornega dogodka ocenjevali namen posameznika, ki zgolj opazuje državno mejo in dogajanje v njeni neposredni bližini, v primeru nezakonitih prehodov meje pa o tem obvešča policijo. Pobudniki so izpodbijanim določbam očitali protiustavnost tudi zato, ker v njih ni obrazloženo, zakaj se za te prekrške v hitrem prekrškovnem postopku lahko izreče višja globa od najnižje predpisane, za druge prekrške pa ne (Ustavno sodišče Republike Slovenije, 2024).

Ustavno sodišče je zavzelo stališče, da je treba pri presoji ustavnosti izpodbijanih določb upoštevati ustaljeno ustavno sodno presojo. V eni od že sprejetih odločitev je bil po oceni Ustavnega sodišča v neskladju z »URS« (1991) prvi odstavek 35. člena tedaj veljavnega zakona o policiji, ker je policistom dajal pooblastilo za ugotavljanje identitete osebe, ki s svojim obnašanjem, ravnanjem, videzom ali zadrževanjem na določenem kraju ali ob določenem času vzbuja sum, da bo izvršila, izvršuje ali je izvršila prekršek ali kaznivo dejanje. Ustavno sodišče je pojasnilo, da izpodbijana zakonska določba ni bila v skladu z načelom jasnosti in pomenske določljivosti predpisov kot enem izmed načel pravne države iz 2. člena »URS« (1991), ker ne vsebuje podrobnejših meril, kdaj je posamezna od navedenih okoliščin (obnašanje, ravnanje, videz ali zadrževanje) lahko zadostna podlaga za vzbuditev suma izvršitve kaznivega ravnanja. Drugače kot prvi odstavek 35. člena tedaj veljavnega zakona o policiji po mnenju Ustavnega sodišča dopoljnjeni 11. člen »ZJRM-1« (2006) vsebuje elemente za natančnejšo določitev, kakšen videz se zahteva za izpolnitev zakonskega znaka prekrška – gre za videz izvajanja nalog uradnih ali vojaških oseb. Takšen videz se lahko ustvari samo z aktivnim ravnanjem, enakim ali podobnim izvajanju nalog uradnih ali vojaških oseb. Pristojni organi se lahko pri razlagi, katera ravnanja vzbujajo videz izvajanja nalog uradnih in vojaških oseb, oprejo na zakone, ki podrobno opisujejo njihove naloge. Vzbujanje videza, da se izvajajo naloge uradnih ali vojaških oseb, pa mora sodišče oz. prekrškovni organ ugotavljati v vsakem konkretnem primeru na podlagi drugih okoliščin (obnašanje, ravnanje, opozarjanje, ukazovanje ipd.) (Ustavno sodišče Republike Slovenije, 2024).

Ustavno sodišče je k navedenemu dodalo, da okoliščina, da izpodbijana določba uporabi besedno zvezo »vzbuja videz«, ne pomeni, da bi bilo sankcioniranje posameznika odvisno zgolj od subjektivnih zaznav posameznega prekrškovnega organa. Oprlo se je na Slovar slovenskega knjižnega jezika in ugotovilo, da so videz z vidom zaznane lastnosti, značilnosti česa oz. tisto, kar se kaže na zunaj. Ali posameznik ravna tako, da vzbuja videz opravljanja nalog uradnih in vojaških oseb, se presoja z vidika tistih, ki jih inkriminacijska norma varuje. Presoja se torej z vidika povprečnega posameznika, ki ga lahko takšno ravnanje vznemiri, zavede in mu povzroči napačne predstave o pristojnostih storilca. Ob takšni zožujoči razlagi tretji odstavek 11. člena »ZJRM-1« (2006) ni neskladen z načelom zakonitosti iz 28. člena »URS« (1991), zato je Ustavno sodišče ugotovilo, da izpodbijane določne »ZJRM-1A« (2020) niso v neskladju z Ustavo (Ustavno sodišče Republike Slovenije, 2024).

Enako kot za tretji odstavek 11. člena »ZJRM-1« (2006) po mnenju Ustavnega sodišča valja tudi za nov prvi odstavek 11.a člena »ZJRM-1« (2006), po katerem se kaznuje vsakdo, ki nosi maskirna oblačila, uniformo ali oblačila, podobna uniformi uradnih ali vojaških oseb, in s svojim obnašanjem, ravnanjem, gibanjem in zadrževanjem na določenem javnem ali zasebnem kraju ali z uporabo opreme ali pripomočkov vzbuja videz, da izvaja naloge uradnih ali vojaških oseb. Zakonski znaki tega prekrška so po oceni Ustavnega sodišča lahko izpolnjeni samo ob ugotovljenem aktivnem ravnanju storilca, videz pa se presoja z vidika povprečnega posameznika (Ustavno sodišče Republike Slovenije, 2024).

Prekršek po tretjem odstavku 11.a člena »ZJRM-1« (2006), kot rečeno, stori kdor v skupini najmanj dveh oseb, ki nosi maskirna oblačila, uniformo ali oblačila, podobna uniformi uradnih ali vojaških oseb, in s svojim obnašanjem, ravnanjem, gibanjem in zadrževanjem na določenem javnem ali zasebnem kraju in z uporabo simbolov, grbov, zastav ali z ustvarjanjem vtisa hierarhične ureditve skupine ali uporabo vozil, na katerih so nameščene prepoznavne oznake, ali uporabo opreme ali pripomočkov vzbuja videz, da gre za policijsko ali vojaško silo, katere delovanje nima podlage v zakonu. Ustavno sodišče je pojasnilo, da se za izpolnitev zakonskih znakov tega prekrška zahteva izpolnitev treh pogojev. Po zakonski opredelitvi mora posameznik tak videz vzbujati z (1) obnašanjem, ravnanjem, gibanjem in zadrževanjem na določenem javnem ali zasebnem kraju in (2) z uporabo simbolov, grbov, zastav ali z ustvarjanjem vtisa hierarhične ureditve skupine ali uporabo vozil, na katerih so nameščene prepoznavne oznake, ali uporabo opreme ali pripomočkov. Kumulativno naštevanje samostalnikov obnašanje, ravnanje, gibanje in zadrževanje

samo po sebi ne zadostuje za dovolj določno opredelitev zakonskega znaka prekrška. Iz takšnega naštevanja pa izhaja, da se za izpolnitev zakonskih znakov zahteva aktivno ravnanje storilca. Dodatno mora biti izpolnjen eden izmed alternativno naštetih načinov vzbujanja videza, in sicer mora storilec uporabljati simbole, grbe, zastave; ustvarjati vtis hierarhične ureditve skupine; uporabljati vozila, na katera so nameščene prepoznavne oznake; oziroma uporabljati opremo ali pripomočke. Izraz »uprabljati opremo ali pripomočke«, glede katerega pobudniki trdijo, da ni dovolj določen, je Ustavno sodišče pojasnilo, da tudi te besedne zveze ni mogoče razlagati ločeno od drugih zakonskih znakov oz. jo je treba razlagati tako, da gre za tisto opremo in pripomočke, ki jih uporabljajo milice oziroma paravojaške sile. Po mnenju Ustavnega sodišča so vsi navedeni načini vzbujanja videza dovolj določno opredeljeni, da je z njihovo pomočjo mogoče ločiti kaznivo ravnanje od nekaznivega, zato izpodbijane določbe 11.a člena »ZJRM-1A« (2020) niso neskladne z načelom zakonitosti iz 28. člena »URS« (1991) (Ustavno sodišče Republike Slovenije, 2024).

Ustavno sodišče je zavrnilo tudi argumente, s katerimi so pobudniki utemeljevali neustavnost »ZNDM-2E« (2020). Ocenilo je, da bi ravnanje posameznikov in skupin, ki se nepooblaščno vmešavajo v nadzor državne meje, v skrajni obliki lahko prešlo v izvrševanje nalog, ki so v izključni pristojnosti državnih organov, kar bi lahko ogrozilo javno varnost. Policist bi pri opravljanju nalog nadzora državne meje v stiku s tako osebo lahko zaradi lastne varnosti uporabil nesorazmerna prisilna sredstva. Po oceni Ustavnega sodišča *»je javna varnost lahko ogrožena, če nepooblaščen osebe ravna, kot da bi imele pooblastilo za nadzor državne meje, saj lahko s tem tretje osebe spravijo v zmotu in ovirajo policiste pri varovanju meje«* (Ustavno sodišče Republike Slovenije, 2024).

Ustavno sodišče je ocenilo, da so bili očitki pobudnikov usmerjeni predvsem v inkriminacijo *»ravnania, ki je enako ali podobno oblikam opravljanja policijskih nalog pri izvajanju nadzora državne meje«*. V zvezi s tem je pojasnilo, da je to, katera ravnanja so enaka ali podobna oblikam opravljanja policijskih nalog pri izvajanju nadzora državne meje, mogoče razbrati iz predpisov, ki določajo naloge in pooblastila ter tudi oblike dela policije. Določbe teh predpisov dajejo z uporabo ustaljenih metod razlage pristojnim organom zadostno podlago, da v sodni praksi vzpostavijo ločnico med ravnanjem, ki je enako ali podobno oblikam policijskega dela pri nadzoru državne meje in izpolnjuje objektivne zakonske znake prekrška po 1. členu »ZNDM-2E« (2020), ter ravnanjem, ki teh znakov ne izpolnjuje. Ker sta obliki policijskega dela pri nadzoru državne meje tudi opazovanje in patroliranje, bo morala po mnenju

Ustavnega sodišče sodna praksa z vidika načela zakonitosti zagotoviti zožujočo razlago, kdaj je neko ravnanje enako ali podobno opazovanju in patroljiranju, da ne bo inkriminirano tudi ravnanje posameznikov, ki bi bili ob meji iz razlogov, nepovezanih z nadzorom državne meje (Ustavno sodišče Republike Slovenije, 2024).

Poleg navedenega je treba po mnenju Ustavnega sodišča pri presoji, ali gre za prekršek po 1. členu »ZNDM-2E« (2020), posebej konkretizirati in obrazložiti tudi, ali je izpolnjen subjektivni zakonski znak »namen izvajati nadzor državne meje«. Ustavno sodišče pojasnjuje, da so pri tem prekrškovnim organom v pomoč opredelitve namena, s katerim policisti opravljajo nadzor državne meje in oblike nadzora državne meje iz »ZNDM-2« (2007) in zakonodaje EU (preprečevanje nezakonitih prehodov meja, odvratanje čezmejne kriminalitete in izvedba ukrepov proti osebam, ki so prestopile mejo nezakonito). Ti predpisi so po mnenju Ustavnega sodišča dovolj podrobni, da je v njih mogoče najti podlago za ugotavljanje namena izvajati nadzor državne meje. Zato izpodbijane določbe »ZNDM-2E« (2020) niso v nasprotju z načelom zakonitosti iz 28. člena »URS« (1991) (Ustavno sodišče Republike Slovenije, 2024).

Ustavno sodišče je izpodbijane zakonske določbe presojalo tudi z vidika splošne svobode ravnanja iz 35. člena »URS« (1991), pri čemer je uporabilo test sorazmernosti, pri katerem mora biti izpolnjen tudi pogoj sorazmernosti v ožjem pomenu.³ Poudarilo je, da se z učinkovitim delom policije zagotavlja tudi varstvo človekove pravice do varnosti iz 34. člena Ustave in da je razumno stališče zakonodajalca, da je učinkovitost policijskega dela lahko ovirana, če se nepooblaščenim posameznikom vključujejo v delo policije na način, da jih je mogoče zamenjati z uradnimi ali vojaškimi osebami. Razumno je tudi stališče, da lahko takšna ravnanja pri ljudeh povzročijo vznemirjenje in nelagodje. Po drugi strani pa po oceni ustavnega sodišča izpodbijana ureditev nedvomno vpliva tudi na življenjski slog pobudnikov, saj jim prepoveduje nošenje določenih oblačil, znakov pripadnosti, ponaredkov orožja in podobno, pa tudi določena ravnanja, ki jih pobudniki štejejo za koristna. V zvezi s tem je Ustavno sodišče presodilo, da je teža posledic, ki jih ima prepoved takih ravnanj za splošno svobodo ravnanja posameznika, sorazmerna s koristmi izpodbijane ureditve za zagotovitev učinkovitega dela policije pri

³ Pri presoji sorazmernosti v ožjem pomenu gre za presojo, ali je teža posledic ocenjevanega posega v prizadeto človekovo pravico sorazmerna vrednosti zasledovanega cilja oz. koristim, ki bodo zaradi posega nastale.

zagotavljanju varnosti, pa tudi s koristmi za pravice tretjih oseb, ki jih taka ravnanja zmedejo oz. vznemirjajo. Zato izpodbijana ureditev prestane tudi test sorazmernosti v ožjem pomenu (Ustavno sodišče Republike Slovenije, 2024).⁴

3.3 Kazenski pregon in obsodba vodje Štajerske varde

Policisti so 9. septembra 2018, nekaj dni po njegovem govoru med urjenjem Štajerske varde v Apačah, aretirali Andreja Šiška. Pridržali so ga zaradi suma storitve kaznivega dejanja napeljevanja k nasilni spremembi ustavne ureditve po prvem odstavku 359. člena »Kazenskega zakonika (KZ-1-UPB2)« (2012), očitali pa so mu tudi več drugih kaznivih dejanj. Zaradi suma pomoči Šišku je bil pridržan tudi Matej Lesjak, ki je bil v času domnevnega kaznivega dejanja član izvršilnega odbora podmladka Slovenske demokratske stranke (SDS). Preiskovalni sodnik je zoper vodjo skupine odredil pripor, izvedenih pa je bilo tudi več hišnih preiskav. Mariborsko okrožno državno tožilstvo je zoper Šiška vložilo obtožnico za kaznivo dejanje po prvem odstavku 359. člena »KZ-1-UPB2« (2012). Očitki so se nanašali na njegov govor v Apačah pred približno šestdesetimi pripadniki Štajerske varde. V govoru je med drugim zatrdil, da je Republika Slovenija ogrožena, da policija in vojska nista sposobni zagotavljati varnosti in da bi bilo treba tedanjo vlado odstaviti. Tedanjega premierja je označil za izdajalca. Obtožnica se je nanašala tudi na druge Šiškovje izjave na javnih shodih in v medijih, tako osrednjih kot družbenih (Flander, 2023b).

Šiško je v zagovoru na dveh obravnavah, ki sta skupaj trajali skoraj 12 ur, med drugim izjavil, da ustavnosti ni rušil, temveč jo je branil. Povedal je, da je bil shod v Apačah le provokacija, s ciljem, da se javno izpostavi. Šiškova zagovornica je v izjavi za medije pred razglasitvijo sodbe dejala, da abstraktni očitki iz obtožnice njenemu klientu preprečujejo učinkovito obrambo. Po njenih besedah naj bi tožilstvo obtožnico zoper Šiška vložilo iz političnih razlogov, sojenje pa je bilo politični konstrukt (Flander, 2023b).

Okrožno sodišče v Mariboru je 29. marca 2019 Šiška spoznalo za krivega kaznivega dejanja napeljevanja k nasilni spremembi ustavne ureditve po prvem odstavku 359. člena »KZ-1-UPB2« (2012). Z isto sodbo je bil Matej Lesjak obsojen pomoči obsojenemu Šišku. Višje sodišče v Mariboru je zavrnilo pritožbi obeh obsojenih,

⁴ Ustavno sodišče je odločitev o ustavnosti prikazanih določb (točka 1 izreka odločbe) sprejelo s šestimi glasovi proti enemu.

njegovega zagovornika in državne tožilke ter potrdilo sodbo sodišča prve stopnje. Sodišče je vodjo Štajerske varde obsodilo na osem mesecev zapora, Lesjaka pa pogojno. Obema je sodišče v kazni prištelo še čas odvzema prostosti in pripora (Flander, 2023b).

Obsojeni Šiško in njegova zagovornica sta pravnomočno sodbo izpodbijala pred Vrhovnim sodiščem Republike Slovenije z vložitvijo zahteve za varstvo zakonitosti. To sodišče je ocenilo, da je Šiškove izjave, ki jih je v sodbi povzelo sodišče prve stopnje, nedvomno mogoče razumeti kot konkretizacijo napeljevanja k nasilju, kot to določa prvi odstavek 259. člena »KZ-1-UPB2« (2012). Po mnenju Vrhovnega sodišča so imela Šiškova sporočila svojim naslovnikom eno samo rdečo nit: prepričati jih o nujnosti nasilnega ravnanja, tj. o nujnosti organiziranja oboroženega upora. Natančneje, njegova sporočila, glede na opise v sodbi sodišča prve stopnje, jasno izražajo nujnost storitve kaznivega dejanja organiziranja oboroženega upora iz prvega odstavka 355. člena »KZ-1-UPB2« (2012). Šiško je to potrebo po mnenju Vrhovnega sodišča izrazil tako, da je naslovnike prepričeval, da je za varnost in obrambo Republike Slovenije treba vzpostaviti alternativo rednim oboroženim silam, tj. oboroženo deželno stražo oz. vardo. Prikazovanje uporabe sile kot edinega možnega načina za uresničitev tega cilja z ustanovitvijo nezakonite oborožene skupine. Šiško je po mnenju Vrhovnega sodišča v svojih izjavah ob spodbujanju ustanavljanja in delovanja alternativnih oboroženih sil vedno znova in vztrajno zanikal veljavnost pravnega reda Republike Slovenije (Flander, 2023b; Vrhovno sodišče Republike Slovenije 2019).

Pri kazenskopравни kvalifikaciji Šiškovih ravnanj je po mnenju Vrhovnega sodišča ključno, da razlaga določb »KZ-1-UPB2« (2012) dosledno sledi ustavno dopustnim mejam kazenskoprnega odziva na dejanja, s katerimi želi posameznik sodelovati pri upravljanju javnih zadev. Natančneje, iskati je treba meje inkriminacije napeljevanja k nasilni spremembi ustavne ureditve v prvem odstavku 359. člena »KZ-1-UPB2« (2012), ki varuje ustavni red Republike Slovenije in njen obstoj kot demokratične republike, v ustavno dopustnih omejitvah svobode izražanja in združevanja. Inkriminacijo je treba razumeti kot normativno konkretizacijo drugega odstavka 63. člena »URS« (1991), ki prepoveduje vsakršno spodbujanje k nasilju. Pri realizaciji te ustavne določbe na konkretni ravni – na primer v sodbi sodišča – je treba po mnenju Vrhovnega sodišča uporabiti test legitimnosti in sorazmernosti, sodišče pa mora izhajati iz ustavne zahteve, da mora omejevanje svobode izražanja zasledovati legitimen cilj, da mora biti taka omejitev ustrezna in nujna za doseg tega

cilja in da mora biti omejitev te temeljne pravice tudi sorazmerna v ožjem smislu. Povedano drugače, kategoričnost ustavne prepovedi vsakršnega spodbujanja k nasilju in inkriminacija v »KZ-1-UPB2« (2012) ne odvezuje sodišča presoje sorazmernosti oblastnega omejevanja svobode (političnega) izražanja na konkretni ravni. V skladu s tem je Vrhovno sodišče pri odločanju o zahtevi za varstvo zakonitosti, ki jo je vložil vodja Štajerske varde, uporabilo oba testa. Presojalo je, ali so bili v tem primeru znaki kaznivega dejanja oz. elementi inkriminacije – po prvem odstavku 359. člena »KZ-1-UPB2« (2012) – v sodbi sodišča prve stopnje ustrezno konkretizirani, tj. tako, da je v njej mogoče prepoznati ustavno dopustno omejevanje svobode izražanja (Flander, 2023b; Vrhovno sodišče Republike Slovenije, 2019).

Vrhovno sodišče je na podlagi navedenega (ključne poudarke iz sodbe smo povzeli zgolj na kratko) presodilo, da je sodišče prve stopnje pravilno ocenilo, da je Šiškovsko ravnanje preseglo mejo dovoljene svobode političnega izražanja in da je kazenskopравни odziv nujen, primeren in sorazmeren za zagotovitev zasledovanega legitimnega cilja, to je varstva države in njene demokratične ustavne ureditve. Zahtevo za varstvo zakonitosti je zavrnilo kot neutemeljeno. Sodba je bila sprejeta s štirimi glasovi proti nemu.

3.4 Odziv države (policije) in lokalne skupnosti ob pojavu »vaške straže«

Mediji so v začetku jeseni 2023 poročali, da so se občani Ivančne Gorice v prepričanju, da je vlomov in tatvin v njihovi občini čedalje več, policija pa je ob tem neučinkovita in ne uspe zagotoviti varnosti občanov in njihovega premoženja, organizirali kot »vaška straža«. Predstavniki policije so v izjavi za medije očitke o neodzivnosti in neučinkovitosti odločno zavrnili in ob tem navedli podatke o številu kaznivih dejanj in oseb, ki jim je bila odvzeta prostost na območju občine in širše. Poudarili so, da ne beležijo povečanega števila kaznivih dejanj in izpostavili šest velikih tatvin oz. vlomov v župnišča na območju Grosuplja, Ivančne Gorice in Ribnice. Predstavniki policije so zatrdili, da po prijettu osumljencev tovrstnih kaznivih dejanj niso več zaznali (Flander, 2023a; G. K., 2023; Valadžija, 2023).

Na sestanku s predstavniki policije in iniciative občanov v prostorih Občine Ivančna Gorica je podžupan pritrdil oceni, da so v občini zaznali porast premoženjskih kaznivih dejanj. Poudaril je, da na občini nimajo informacij o tem, ali so osebe, ki jim je policija odvzela prostost, povezane tudi z drugimi kaznivimi dejanji, ki so se zgodila v občini. Opozoril je, da v občini Ivančna Gorica in sosednjih občinah

policija v nočnem času občanom in njihovem premoženju ne zagotavlja zadostne varnosti. Kot razlog je navedel premajhno število policijskih patrolj. Po mnenju podžupana je bila uporaba izraza vaška straža sicer nekoliko pretirana, kljub temu pa so na občini razumeli stisko ljudi, ki so čutili, da morajo proti razraščanju kriminalitete ukrepati. Predstavniki lokalne skupnosti so se s predstavniki Policijske postaje Grosuplje dogovorili, da bo PU Ljubljana zagotovila nočne okrepitve na terenu. Predstavniki policije so ob tem poudarili pomen sodelovanja policije z lokalno skupnostjo pri naslavljanju varnostnih izzivov in zagotavljanju varnosti, vendar hkrati izrazili odločno nasprotovanje ustanavljanju vigilantskih skupin. Poudarili so, da tovrstne skupine občanov vidijo kot varnostno tveganje, da njihove dejavnosti pozorno spremljajo in da prilagajajo ukrepe za zagotavljanje varnosti ter preprečevanje in pregon morebitnih kaznivih dejanj in prekrškov. Čeprav ustava zagotavlja svobodo zbiranja in združevanja, dejavnosti tovrstnih skupin po mnenju predstavnikov PU Ljubljana ne smejo posegati v pristojnosti in naloge, ki jih lahko opravljajo oz. izvajajo izključno državni organi (Flander, 2023a; G. K., 2023; Valadžija, 2023).

4 Razprava in sklep

Neformalno družbeno nadzorstvo v obliki samoorganiziranja prebivalstva z namenom zaščite sebe, svojih bližnjih in svojega premoženja sega daleč v zgodovino in je kot ideja obstajalo veliko prej kot pa organizirano in specializirano zagotavljanje varnosti v obliki izvajanja policijske dejavnosti (Modic, 2020). Čeprav gre načeloma pri sodelovanju prebivalstva pri zagotavljanju varnosti za enega od temeljev demokracije, pa lahko težnja prebivalcev po sodelovanju pri zagotavljanju varnosti meje sprejemljivosti in pravne dopustnosti tudi preseže. Kot nezaželena in nevarna oblika varnostnega samoorganiziranja prebivalcev se v znanstvenem in strokovnem diskurzu najpogosteje navaja prav vigilantizem oz. ustanavljanje in delovanje vigilantskih skupin, ki so v zadnjih letih zaznamovale tudi Slovenijo.

Primer Štajerske varde in »vaške straže« v občini Ivančna Gorica kažeta na to, da imamo v Sloveniji opravka z dvema tipoma vigilantizma in sicer s protimigrantskim vigilantizmom in vigilantizmom z namenom nadzora in preprečevanja kriminalitete. V prvem primeru gre za hierarhično organizirano skupino, ki naj bi bila ustanovljena z namenom izvajanja nadzora nad nezakonitimi migranti oz. prosilci za azil, ki po mnenju pripadnikov skupine ogrožajo državo. Za to skupino lahko ugotovimo, da je (bila) po oceni pristojnih državnih organov (vključno z Vrhovnim sodiščem

Republike Slovenije) oborožena, kar je vodja skupine sicer zanikal. Iz objavljenih fotografij je moč razbrati, da so člani skupine nosili hladno orožje (sekire ipd.) in imitirane kose strelnega orožja in uniforme oz. maskirna oblačila. Udeleževali so se organiziranih urjenj, ki so vključevala urjenje rokovanja z orožjem, postroj in raport vodji. Skupina je imela tudi reševalno službo. Člani skupine so s ciljem varovanja in izvajanja nadzora patroljirali na meji s Hrvaško, dejavnosti skupine pa so privedle tudi do javno odmevnih incidentov. V nasprotju s Štajersko vardo, pri kateri opazimo nekatere značilnosti paravojaške skupine, gre v drugem primeru za vigilantsko skupino, ki (je) svoje dejavnosti izvaja(la) z namenom nadzora kriminalitete. Skupina je imela vodjo, vendar ni bila oborožena, njeni člani niso nosili uniform ali maskirnih oblačil, za svoje člane ni izvajala urjenj in tudi sicer ni imela atributov vojaške oz. obrambne formacije. Skupina je delovala s ciljem zagotoviti varnost premoženja pred vlomilci in tatovi na območju lokalne skupnosti, na katerem je bila ustanovljena (Flander, 2023a, 2023b).

Nel (2016) kot rečeno opozarja, da lahko odziv pravnih redov in državnih oblasti na pojav vigilantskih skupin v grobem razdelimo na dva pristopa. K prvemu spadajo države, ki vigilanzem in dejavnosti vigilantskih skupin in posameznikov pravno prepovedujejo, inkriminirajo (v obliki prekrškov ali kaznivih dejanj) in preganjajo. Drugi pristop je diametralno nasproten prvemu: temelji na strpnosti do vigilantov in vigilantskih skupin ali celo sodelovanju državnih organov s tovrstnimi skupinami pri opravljanju uradnih nalog. Po njeni oceni je za večino držav značilen prvi pristop: oblasti se na pojav in dejavnosti vigilantov odzovejo s prepovedjo in kaznovanjem. Pravni sistemi si, z redkimi izjemami, ne prizadevajo, da bi vigilanzem poglobljeno naslovili in dejanja vigilantov ločeno opredelili kot posebna (milejša) kazniva ravnanja. Tudi sodna praksa je po mnenju Nel (2016) do vigilantizma skoraj brez izjeme odklonilna (Flander, 2023a, 2023b).

Zdi se, da to, kar ugotavlja Nel (2016), vsaj na prvi pogled, velja tudi za Slovenijo. V slovenskem pravnem redu (v kazenskem in prekrškovnem pravu) tipična ravnanja pripadnikov tovrstnih skupin ne uživajo posebnega statusa, ki bi temeljil na spoznanju, da so vigilanti storilci z »dobrimi nameni« in da jih je posledično treba obravnavati mileje. Dopolnitve »ZJRM-1« (2006) in »ZNDM-2« (2007) tega niso spremenile. Odziv pravnega reda in državnih organov je bil ob pojavu vigilantskih skupin kvečjemu nasproten – tipične dejavnosti, ki so jih izvajali pripadniki Štajerske varde in drugih skupin na t. i. zeleni meji med Slovenijo in Hrvaško, se bile prepoznane kot grožnja javnemu redu in državni varnosti. Kot takšne so bile (z

zakonodajno intervencijo) te dejavnosti opredeljene kot *delicti proprii* prekrškov po splošnih določbah »ZJRM-1« (2006) o uporabi nevarnih predmetov. Na izrazito odklonilen odnos slovenske države in njenega pravnega reda do vigilantizma kaže tudi aretacija, kazenski pregon in obsodba vodje Štajerske varde in njegovega pomočnika.

Ob navedenem ne gre spregledati, da je Vrhovno sodišče v obrazložitvi pravnomočne sodbe v kazenski zadevi zoper vodjo Štajerske varde opozorilo na ustavne vidike pregona kaznivih dejanj zoper varnost in suverenost države. Po mnenju sodišča mora implementacija relevantnih določb kazenske zakonodaje v konkretnih primerih slediti ustavno dopustnim mejam omejevanja temeljnih pravic. Vrhovno sodišče je izhajalo iz ustavne zahteve, da mora omejevanje svobode izražanja zasledovati legitimen cilj, da mora biti taka omejitev ustrezna in nujna za doseg tega cilja, in da mora biti kazenskopravna omejitev te temeljne pravice tudi sorazmerna v ožjem smislu. Poudarilo je, da kategoričnost ustavne prepovedi vsakršnega spodbujanja k nasilju in inkriminacija napeljevanja k rušenju ustavne ureditve ne odvezuje sodišča presoje sorazmernosti oblastnega omejevanja svobode (političnega) izražanja na konkretni ravni. Pravna argumentacija v sodbi Vrhovnega sodišča kaže na to, da odziv slovenske države (njene sodstva) na dejavnosti vigilantiskih skupin ni bil *a priori* odklonilen in da je kazenski pregon v primeru vodje najbolj izpostavljene tovrstne skupine temeljil na upoštevanju ustavne zahteve po sorazmernosti kazenskopravnega omejevanja svobode (političnega) izražanja, ki je temeljni postulat pravnega reda demokratične države.

Na to, da odziv pravnega reda in državnih organov na dejavnosti vigilantiskih skupin ni temeljil na dosledni uveljavitvi načela ničelne tolerance (ang. *zero tolerance*), kaže tudi primer »vaške straže« v občini Ivančna Gorica. V prostorih občine je bil organiziran sestanek predstavnikov lokalne oblasti, iniciative občanov (»vaške straže«) in policije, na katerem je predstavnik občine (podžupan) izrazil razumevanje stiske občanov, ki po njegovem mnenju »*čutijo, da morajo ukrepati in ne morejo samo čakati in gledati, kako se kriminal razraščati*«. Ob soočenju z vodjo iniciative so tudi predstavniki policije poudarili, da se zavedajo pomena sodelovanja policije z lokalno skupnostjo v pogledu zagotavljanja občutka varnosti ljudi (Flander, 2023a; Valadžija, 2023). Ne nazadnje v podporo oceni, da odnos pravnega reda in državne ter lokalne oblasti do primerov varnostnega samoorganiziranja državljanov z elementi vigilantizma ni izključno odklonilen in temelječ na prekrškovnem ter kazenskem pregonu, govori tudi to, da je tedanji predsednik republike Borut Pahor predstavnik

Štajerske varde v svojih prostorih sprejel na pogovor. Vendar pa to po našem mnenju ne pomeni, da lahko ugotovimo, da je bil v Sloveniji med oblastmi in vigilantskimi skupinami vzpostavljen dialog, kakršnega v svoji analizi kot zgled partnerstva in sodelovanja izpostavlja Nel (2016).

Po uveljavitvi sprememb zakonodaje s področja javnega reda in miru in nadzora državne meje, pravnomočni obsodbi vodje Štajerske varde in razglasitvi odločbe Ustavnega sodišča v medijih o varnostnem samoorganiziranju občanov v obliki vard, vaht, vaških straž in drugih podobnih skupin skorajda ni bilo več glasu. Edina izjema je bila, kot rečeno, »vaška straža« v Ivančni Gorici, o kateri pa mediji po prvih objavah, ki so bile po večini kratke, tudi niso več poročali. To kakopak ne pomeni, da so se vigilantske skupine v Sloveniji razpusstile, da so njihove dejavnosti povsem prenehale ali da ne nastajajo nove tovrstne skupine.⁵ Pristojni bi morali po našem mnenju vzeti v obzir, da vprašanje ustanavljanja in delovanja vigilantskih skupin, kljub dopolnitvam zakonov, ki urejata varstvo javnega reda in miru ter nadzor državne meje, tudi po presoji ustavne skladnosti obeh novel, ostaja pravno nedorečeno. Noveli zakonodaje s področja javnega reda in miru ter nadzora državne meje sta bili oblikovani *ad rem*, tj. naslovili sta (s prepovedjo in sankcioniranjem) delovanje Štajerske varde in njej podobnih skupin, ne pa tudi delovanja skupin, kakršna je (bila) na primer »vaška straža« v Ivančni Gorici. Po našem videnju v dopolnitvah predpisov, na primer, ni zajeto ravnanje posameznikov oz. skupin, ki patrolirajo po mestnih ulicah in/ali vaseh ter se ob tem sklicujejo na to, da skrbijo za red in varnost, ne nosijo pa (imitacij) orožja in (ali) maskirnih oblačil, ne uporabljajo simbolov, grbov, zastav ali vozil s prepoznavnimi oznakami, in tudi ne izvajajo ravnanj z znaki kaznivih dejanj ali prekrškov. Takšno »državljsko patroliranje« po trenutno veljavnem prekrškovnem pravu ni prepovedano in sankcionirano ravnanje, zaradi česar lahko sklepamo, da je, v očeh zakonodajalca, znotraj meja ustavno zagotovljene svobode zbiranja. »ZJRM-1« (2006) v 3. členu sicer določa, da za javni red in mir ter varnost skupnosti ali posameznika v objektu ali na določenem območju skrbi tisti, »ki je za to odgovoren v okviru svojih pristojnosti ali predpisov,« ne določa pa, da so posamezniki ali skupine, ki to

⁵ Kot kaže, se je nova tovrstna skupina pojavila prav času, ko zaključujemo s pisanjem tega prispevka. Mediji so poročali o skupini zamaskirancev, ki na videoposnetku trdi, da je »Slovenska obrambna straža (SOS)«, da je »treba vzpostaviti red« in da »bo obračunala z migranti«. Na posnetku je videti, kako so moškega, domnevno prebežnika, privezali na drog ulične svetilke, pozneje pa se z njim posneli tako, da je imel obraz prekrit in okoli vratu zanko. Prvi odziv predstavnikov policije na medijske objave je bil previden, ocenili so, da je takšno ravnanje nesprejemljivo in da tovrstno samoorganiziranje lahko predstavlja varnostno tveganje in tudi kaznivo ravnanje (Na. R., 2024).

(dejansko ali navidezno oz. namišljeno) počnejo nepooblaščenno in brez uradnih pooblastil, v prekršku in da jih je treba kaznovati z globo.

V zvezi s tem se torej zastavi vprašanje, ali ustanavljanje in zgoraj opisan način delovanja skupin občanov s ciljem preprečevanja nezakonitih prehodov državne meje in drugih »zločinov« res sovпада z ustavno zajamčeno svobodo zbiranja in združevanja. Ni povsem jasno, ali je zakonodajalec namenoma želel prepovedati in sankcionirati zgolj določene dejavnosti oz. ravnanja specifičnih vigilantskih skupin in njihovih pripadnikov ali pa je bil preprosto (ne prvič in ne zadnjič) nedosleden in ni upošteval, da ima vigilantizem več »obrazov« ter da nastajajo in delujejo različne vrste vigilantskih skupin, ki so, vse po vrsti, v pogledu zagotavljanja varnosti težava, ne rešitev.

Viri in literatura

- Abrahams, R. (1998). *Vigilant citizens: Vigilantism and the state*. Polity Press.
- Flander, B. (2020). Varde: geneza in pregled novel Zakona o varstvu javnega reda in miru in Zakona o nadzoru državne meje. V G. Meško, R. Hacin in K. Eman (ur.), *6. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: varnost v ruralnih in urbanih okoljih. Konferenčni zbornik* (1. izd.) (str. 79–85). Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.
- Flander, B. (2023a). »Vaške straže« v Sloveniji: as hoc (pravna) analiza policije in drugih pristojnih organov. V G. Meško in R. Hacin (ur.), *9. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: varnost v lokalnih skupnostih: dobre prakse, aktualne teme in raziskovanje varnosti v lokalnih skupnostih v zadnjem desetletju. Konferenčni zbornik* (1. izd.) (str. 91–104). Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.
- Flander, B. (2023b). State sovereignty in the trenches: legal aspects of vigilantism in Slovenia. *Central European Journal of Comparative Law*, 1(4), 9–28.
- G. K. (24. 9. 2023). *Policija nasprotuje vaškim stražam. Početje je nevarno, lahko tudi kaznivo*. MMC RTV SLO. <https://www.rtvsl.si/lokalne-novice/dolenjska/policija-nasprotuje-vaskim-strazam-pocetje-je-nevarno-lahko-tudi-kaznivo/682514>
- Haas, N. E. (2010). *Public support for vigilantism*. Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement (NSCR).
- Hine, K. D. (1998). Vigilantism revisited: An economic analysis of the law of extra-judicial self-help or why can't Dick shoot Henry for stealing Jane's truck?. *The American University Law Review*, 47(5), 1221–1255.
<https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1397&context=aulr>
- Kazenski zakonik (KZ-1-UPB2). (2012). *Uradni list RS*, (50/12).
- Kolednik, A. (6. 3. 2019). *Začetek sojenja Andreju Šišku: pred sodiščem postroj Štajerske varde*. Siol.net. <https://siol.net/novice/slovenija/zacetek-sojenja-andreju-sisku-pred-sodiscem-postroj-stajerske-varde-video-foto-491940>
- Modic, M. (2020). Varstvoslovni vidiki varnostnega samoorganiziranja prebivalcev. V G. Meško, R. Hacin in K. Eman (ur.), *6. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: varnost v ruralnih in urbanih okoljih. Konferenčni zbornik* (1. izd.) (str. 59–67). Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.

- Na. R. (20. 5. 2024). *Policija o zamaskirancih, ki bi obračunali z migranti: to je nesprejemljivo in kaznivo*. Siol.net. <https://siol.net/novice/slovenija/policija-o-zamaskirancih-ki-bi-obracunala-z-migranti-to-je-nesprejemljivo-in-kaznivo-video-634508>
- Nel, M. (2016). *Crime as punishment: A legal perspective on vigilantism in South Africa* [Doktorska disertacija]. Stellenbosch University.
- Pušnik, N. (24. 9. 2020). *Omejevanje delovanja vard na meji: globe v višini od 500 do 2000 evrov*. 24ur.com. <https://www.24ur.com/novice/slovenija/poslanci-podprli-dopolnitve-zakona-ki-omejujejo-delovanje-ward-na-meji.html>
- Rabuza, M. (5. 9. 2018). *Tuji mediji: stroj ekstremnih desničarjev izžval paniko v Sloveniji*. Siol.net. <https://siol.net/novice/slovenija/tuji-mediji-postroj-ekstremnih-desnicarjev-izval-paniko-v-sloveniji-476935>
- Rabuza, M. in Atelšek, R. (2018). Pahor zaskrbljen: Oblikovanje oborožene skupine je nesprejemljivo. Siol.net. <https://siol.net/novice/slovenija/pahor-zaskrbljen-oblikovanje-oborozene-skupine-je-nesprejemljivo-foto-video-476791>
- Snyder, T. (2017). *O tiraniji: dvajset stvari, ki smo se jih naučili iz dvajsetega stoletja*. Totaliteta.
- Toplak, G. (23. 11. 2019). *V Šiškovih vardi že več kot tisoč pripadnikov?*. Marbor24.si. <https://maribor24.si/lokalno/v-siskovi-wardi-ze-vec-kot-tisoc-pripadnikov>
- Ustavno sodišče RS (2024). Odločba št. U-I-56/21. <https://www.us-rs.si/odlocitev/?q=U-I-56%2F21&order=desc&id=120864>
- Ustava Republike Slovenije (URS). (1991, 1997, 2000, 2003, 2004, 2006, 2013, 2016). *Uradni list RS*, (33/91, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 68/06, 47/13, 47/13, 75/16).
- Valadžija, M. (24. 9. 2023). *Ko krajanji vzamejo stvari v svoje roke: policija svari, a vaska straža se krepi*. N1 SLO. <https://n1info.si/novice/slovenija/ko-krajanji-vzamejo-stvari-v-svoje-roke-policija-svari-a-vaska-straza-se-krepi/>
- V. L. (19. 5. 2022). *Pripadniki varde obiskali policijsko postajo in zahtevali pojasnila komandirja*. Siol.net. <https://siol.net/novice/slovenija/pripadniki-varde-obiskali-policijsko-postajo-in-zahtevali-pojasnila-komandirja-video-525776>
- Vlada Republike Slovenije (2019). *Predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu javnega reda in miru (EVA2019-1711-0027)*. [http://vrs-3.vlada.si/MANDAT18/VLADNAGRADIVA.NSF/71d4985ffda5de89c12572c3003716c4/5158f6b59aead6f4c12584be003ea677/\\$FILE/ZJRM-1A_VG-9.pdf](http://vrs-3.vlada.si/MANDAT18/VLADNAGRADIVA.NSF/71d4985ffda5de89c12572c3003716c4/5158f6b59aead6f4c12584be003ea677/$FILE/ZJRM-1A_VG-9.pdf)
- Vrhovno sodišče RS (2019). Sodba št. III K 40945/2018. [https://sodnapraksa.si/?q=III%20Ips%201/2008&database\[SOVS\]=SOVS&_submit=i%205%20A1%20C4%20Di&order=code&direction=desc&rowsPerPage=20&page=9&id=201508111449886](https://sodnapraksa.si/?q=III%20Ips%201/2008&database[SOVS]=SOVS&_submit=i%205%20A1%20C4%20Di&order=code&direction=desc&rowsPerPage=20&page=9&id=201508111449886)
- Zabyelina, Y. (2019). Vigilante justice and informal policing in post-Euromaidan Ukraine. *Post-Soviet Affairs*, 35(4), 277–292.
- Zakon o dopolnitvah Zakona o varstvu javnega reda in miru (ZRJM-1A). (2020). *Uradni list RS*, (139/20).
- Zakon o nadzoru državne meje (ZNDM-2). (2020). *Uradni list RS*, (35/10).
- Zakon o obrambi (ZObr). (2015). *Uradni list RS*, (95/15, 139/20).
- Zakon o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1). (2006). *Uradni list RS*, (70/06).
- Zakon o dopolnitvah Zakona o nadzoru državne meje (ZNDM-2E). (2020). *Uradni list RS*, (139/20).